De briefroman

De briefroman

Een nieuw literair genre

In verlichte literatuur krijgt de jonge, meestal ongetrouwde, vrouw veel meer aandacht dan voorheen. Vooral het nieuwe genre briefroman bleek heel geschikt om iets te laten zien van de problemen waar moderne vrouwen in de achttiende eeuw mee te maken kregen. In de Nederlandse Republiek brachten Elizabeth Wolff en Agatha Deken de briefroman tot grote bloei.

In de briefroman wordt het verhaal verteld door middel van brieven die verschillende personages aan elkaar schrijven. Dit betekende een kleine revolutie voor het genre roman. In avonturenromans draaide alles om avonturen en anekdotes, in de briefroman om gedachten, gevoelens en de psychologie van de personages. Meestal waren dat 'normale' burgers, jonge mensen die op het punt stonden de volwassen wereld te betreden en die worstelden met de verantwoordelijkheden die daar bij hoorden.

Sara Burgerhart: een ijkpunt

De uitvinder van de briefroman was de Engelsman Samuel Richardson, die met *Pamela, or Virtue Rewarded* (1740-1741) en *Clarissa, or the history of a young lady* (1747-1748) heel Europa wist te inspireren. De briefromans van Richardson werden al snel in het Nederlands vertaald. Ze inspireerden ook Nederlandse auteurs om nieuwe romans in het Nederlands te schrijven volgens dit populaire format. In 1782 verscheen *Sara Burgerhart* van Elizabeth Wolff en Agatha Deken. 'Niet Vertaalt', stond er nadrukkelijk op de voorpagina. In de uitgebreide voorrede leggen dat auteurs uit dat Nederlandse romanlezers tegenwoordig een vloedstroom aan vertalingen kunnen lezen, terwijl een 'oorspronkelyk Vaderlandschen Roman' te verkiezen is boven een vertaling. Hun boek werd enorm populair onder Nederlandse lezers en geldt nog steeds als het prototype Nederlandse briefroman.

In *Sara Burgerhart* onderzoekt de jonge, opstandige Sara de grenzen van haar vrijheid. Ze verlaat haar vrome tante, bij wie ze na de dood van haar ouders terecht is gekomen, gaat wonen in een tehuis voor jonge dames en neemt zich voor flink van het leven te genieten. En natuurlijk hoort daar ook de liefde bij. Sara valt als een blok voor rasversierder R. die slechts uit is op seks. Ze begint pas na te denken als ze bijna door R. wordt verkracht.

Dit gegeven wordt door Wolff en Deken uitgewerkt in een complexe roman van honderdvijfenzeventig brieven, waarin vierentwintig personen aan het woord zijn. Elke persoon krijgt zijn eigen karakter en taalgebruik. Wolff en Deken schrijven in realistisch, zeer leesbaar Nederlands. Zoals in het volgende fragment, waarin duidelijk wordt dat Sara stiekem het toetje (de flensjes) heeft opgegeten, in opstand komt tegen haar vrome tante en woest van tafel opstaat:

Audio file

Fragment voorgelezen door: Lieke van Rooij

> Ik krijg nooit wijn. Tante zegt dat het niet goed is voor me en dat is goed mogelijk; want ik ben jong en gezond. "Kom Saartje, ruim de tafel maar af; Brechtje is wat vermoeid; de sloof wordt oud." Ik deed dat; zette het dessert neer. "Waar benne de flensjes, Saartje?" "Die benne in mijn maag, tante." Hup mijn servet neergegooid (per ongeluk tegen broeders palmhouten pruik) en het onweer op mijn kamer ontvlucht. U weet, ik ben tamelijk snel, wat mij toen goed van pas kwam. Hup de deur op slot. 's Avonds kwam de Hottentot [= Brechtje] met een stuk brood en een glas zuur bier, ze zei erbij, "dat ik het nooit kon verantwoorden, de manier waarop ik een vroom mens plaagde." "Scheer je van mijn kamer," zei ik, en duwde haar de deur uit. Het brood (dat goed viel op de flensjes) at ik op. Het bier gooide ik weg, en dronk wat water uit mijn karaf: ik ging vroeg naar bed en sliep als een roos.

Nederlandse navolgers

Sara Burgerhart werd een enorm succes en inspireerde auteurs als Belle van Zuylen, Rhijnvis Feith en Elisabeth Maria Post tot romans waarin vrouwen eveneens de hoofdrol speelden. Specifiek voor kinderen schreef Margaretha Cambon-van der Werken de briefromans *De kleine Grandisson* (gepubliceerd kort vóórdat *Sara Burgerhart* verscheen) en *De kleine Klarissa* (waarin jonge meisjes de hoofdrol spelen). Wolff en Deken hadden aangetoond dat de roman een perfect middel kon zijn om verlichte ideeën, over in dit geval de liefde, opvoeding en verantwoordelijkheid, uit te werken. Het gevolg daarvan was dat de roman voor het eerst in de geschiedenis door de literaire kritiek als een belangrijk en serieus genre werd beschouwd.

Vlogboek: De Nederlandse briefroman in de 18e eeuw

In deze video bespreekt Jörgen aan de hand van Sara Burgerhart, de eerste Nederlandse briefroman, de literaire kenmerken van dit vernieuwende genre uit de achttiende eeuw. Het bood een vertelvorm die de lezer inzicht bood in de mens en daardoor ook geschikt was voor het beschavingsideaal van de Verlichting.

Verder lezen

- W. van den Berg, ‘1 oktober 1782: Wolff en Deken publiceren hun eerste briefroman – Epistolair onderricht: Sara Burgerhart als briefroman.’ In: M.A. Schenkeveld-Van der Dussen (red.), *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis*. Groningen 1993, 355-360.
- P.J. Buijnsters, ‘Karakteruitbeelding in de roman *Sara Burgerhart*’ (1971)
- Gert-Jan Johannes en Inger Leemans, *Worm en donder. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800: de Republiek* (Amsterdam 2017), p. 525-529: ‘Sara Burgerhart’.
- Jan Koopmans, ‘De tendens in de “*Willem Leevend*” van Wolff en Deken’ (1910)
- Betje Wolff en Aagje Deken, *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* . Isaac van Cleef, Den Haag 1782
- Betje Wolff en Aagje Deken, Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart. Hertaald door Tonnus Oosterhoff. Uitgeverij kleine Uil 2021 (1782), 400 blz.
- Oosterhoff vertelde in de rubriek Taalschat van de Taalstaat over zijn hertaling.

https://www.literatuurgeschiedenis.org/18e-eeuw/de-briefroman